

**ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΒΕΡΤΙΣΚΟΥ,
ΕΝΑ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΚΑΙ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ**

Χρυσούλα Αθανασίου & Ζήσης Αγγελίδης

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης, Γραφείο Περιβαλλοντικής
Εκπαίδευσης, Σαπφούς 44, 546 27 Θεσσαλονίκη,
grafperi@dide-a.thess.sch.gr

Στην παρούσα ανακοίνωση γίνεται προσπάθεια να προσεγγισθεί ο όρος "εκπαίδευση για το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα" ως οδηγός πλοήγησης για τη συγκρότηση της εκπαιδευτικής λειτουργίας του νέου Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης - Βερτίσκου, Θεσσαλονίκης.

Το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης - Βερτίσκου, ιδρύθηκε με την 72942/Γ2 Υ.Α. του Υπουργείου Παιδείας τον Ιούλιο του 2002. Σύμφωνα με αυτήν, *τα ΚΠΕ στοχεύουν στη δημιουργία γνωστικού και αξιακού υπόβαθρου στους μαθητές και στους νέους ώστε να αναπτυχθούν υπεύθυνες τάσεις και συμμετοχικές συμπεριφορές που θα συμβάλουν στην προστασία της οικολογικής ισορροπίας, της ποιότητας της ζωής και της βιώσιμης ανάπτυξης.* Για την επίτευξη του στόχου τους, τα ΚΠΕ σχεδιάζουν και υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές, οργανώνουν ειδικά επιμορφωτικά σεμινάρια για εκπαιδευτικούς, εκδίδουν παιδαγωγικό υλικό, συντονίζουν δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, συνεργάζονται με την τοπική αυτοδιοίκηση, ΑΕΙ και περιβαλλοντικούς φορείς του εσωτερικού και του εξωτερικού.

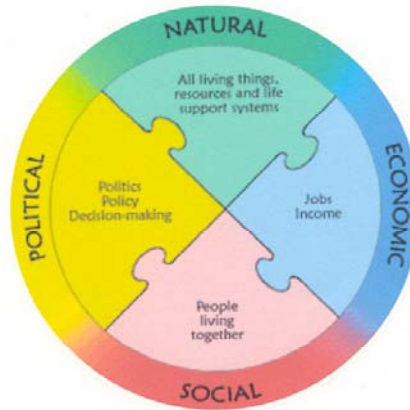
Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) όπως την εννοούμε σήμερα, διαφέρει ριζικά από κάθε εκπαίδευση σχετική με το περιβάλλον που έχει διατυπωθεί στο παρελθόν αλλά και που εξακολουθεί να υπάρχει επίσημα και σήμερα (βλ. προγράμματα περισσότερο προσανατολισμένα στην κατεύθυνση της εκπαίδευσης για διατήρηση της φύσης, φορτισμένα με τις παραδοσιακές έννοιες και στόχους της προστασίας της φύσης ή μελέτες περιβάλλοντος και απλές δραστηριότητες έξω από το σχολείο, όπου το περιβάλλον προβάλλεται μονοδιάστατα, συρρικνωμένο κυρίως στις φυσικές του όψεις, στερημένο από κάθε κοινωνική και πολιτική διάσταση). Το περιβάλλον στην Π.Ε. δεν θεωρείται συρρικνωμένο στις βιοφυσικές του όψεις αλλά περιλαμβάνει και τον άνθρωπο και όλες τις διαστάσεις που η παρουσία και οι δραστηριότητές του προσθέτουν (Φλογαΐτη, 1993).

Η αντίληψη που προσβέυει η Π.Ε. για το περιβάλλον είναι αυτή της συστημικής θεώρησης του συνολικού περιβάλλοντος, το οποίο διαμορφώνεται από τη συνδυασμένη δράση φυσικών, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συστημάτων. Βλέπε Σχήμα 1.

ΦΥΣΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Όλα τα έμβια όντα, πόροι
και συστήματα
υποστήριξης της ζωής

**ΠΟΛΙΤΙΚΑ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ**
Πολιτική,
λήψη αποφάσεων

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ**
Εργασία, εισόδημα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Η συμβίωση των ανθρώπων

Πηγή : UNESCO, 2002. Education for a sustainable future

Σχήμα 1. Η συστημική θεώρηση του συνολικού περιβάλλοντος
Πηγή: UNESCO, 2002. Education for a Sustainable Future.

Φυσικά συστήματα: παρέχουν τους πόρους – αέρας, νερό, έδαφος, τροφή, κλπ – που στηρίζουν την ζωή, ανθρώπινη και μη.

Κοινωνικά και πολιτιστικά συστήματα: παρέχουν στην οικογένεια, στην κοινότητα κλπ υποστήριξη για να συμβιώνουν οι άνθρωποι με τρόπους πολιτισμικά αποδεκτούς

Οικονομικά συστήματα: παρέχουν μέσα διαβίωσης (εργασία, εισόδημα) στους ανθρώπους

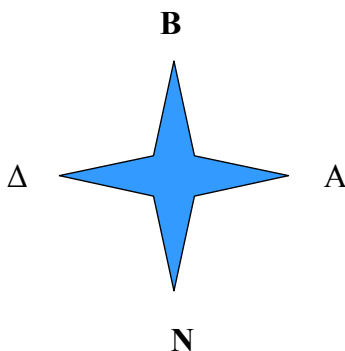
Πολιτικά συστήματα: παρέχουν τη δυνατότητα άσκησης κοινωνικής δύναμης για τη διαμόρφωση πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα κοινωνικά και οικονομικά συστήματα χρησιμοποιούν τους πόρους που παρέχουν τα φυσικά συστήματα.

Αυτή η ολιστική αντίληψη για το περιβάλλον συχνά αποκαλείται και ως «πτυξίδα της βιωσιμότητας». Βλέπε Σχήμα 2.

ΦΥΣΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Ερωτήματα για το φυσικό περιβάλλον,
τις σχέσεις οικοσυστημάτων - έμβιων όντων,
τους φυσικούς πόρους

**ΠΟΙΟΣ
ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ;**
Ερωτήματα
σχετικά με την πολιτική
και την εξουσία.
Ποιος επιλέγει
και αποφασίζει
- ποιος ωφελείται και
ποιος βλάπτεται -
με ποιο κόστος;

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ**
Ερωτήματα
για τα χρήματα,
το εμπόριο,
την οικονομική βοήθεια,
την ιδιοκτησία,
την αγορά - πώληση

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ
Ερωτήματα σχετικά με τους ανθρώπους,
τις σχέσεις τους, τις παραδόσεις,
τον πολιτισμό, τον τρόπο ζωής,
καθώς και σχετικά με το φύλο, την φυλή,
τα άτομα με ειδικές ανάγκες,
την τάξη, την ηλικία

Σχήμα 2. Η πυξίδα της βιωσιμότητας

Πηγή: UNESCO, 2002. Education for a Sustainable Future.

Δυστυχώς, όπως αποδεικνύει καθημερινά η παγκόσμια πραγματικότητα, η πυξίδα της βιωσιμότητας δεν χρησιμοποιήθηκε πάντα σωστά με αποτέλεσμα πολλές διαδικασίες της ανάπτυξης να μη στοχεύουν σε ένα βιώσιμο μέλλον.

Το πρόβλημα όπως διατυπώθηκε ήδη από την Διακυβερνητική Διάσκεψη της Τυφλίδας (1977), δεν τίθεται σε διλήμματα μεταξύ ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά στην κατεύθυνση που θα πρέπει να δοθεί στους στόχους της ανάπτυξης έτσι ώστε να διασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή ωφέλεια από το περιβάλλον για τις σύγχρονες και τις μέλλουσες γενιές. Η επιστήμη και η τεχνολογία συνεισφέρουν βεβαίως σ' αυτή την κατεύθυνση, όπως και στη λύση των υαρχόντων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Όμως, μόνιμες και μακροπρόθεσμες λύσεις δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μόνο μέσα από αλλαγές στο κοινωνικό πεδίο, κυρίως την αναθεώρηση του συστήματος των αξιών, οι οποίες κατευθύνουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες (συμπεριφορά, τρόπος ζωής) και τον τρόπο που λειτουργεί η κοινωνία. Χωρίς τέτοιου είδους αλλαγές, ακόμη και η πιο φωτισμένη νομοθεσία, η καθαρότερη τεχνολογία και η πιο λεπτομερής έρευνα δεν θα καταφέρουν να στρέψουν την κοινωνία προς τον απώτερο στόχο της βιωσιμότητας.

Η βιωσιμότητα αφορά και τα τέσσερα συστήματα που διαμορφώνουν το συνολικό περιβάλλον. Όταν μιλάμε για ένα βιώσιμο μέλλον βλέπουμε τέσσερις διαστάσεις της

βιωσιμότητας αλληλοσυνδεόμενες και αλληλοεξαρτώμενες: Κοινωνική, Οικολογική, Οικονομική και Πολιτική Βιωσιμότητα (βλέπε, Σχήμα 3). Η ολιστική ή συστημική άποψη, αντιμετωπίζει τη βιωσιμότητα ως μια διαδικασία αλλαγής που οδηγείται από αρχές ή αξίες (Fien & Tilbury, 2002). Μερικές από τις αξίες ή τις αρχές που θα μας καθοδηγήσουν προς ένα βιώσιμο μέλλον περιλαμβάνουν:

Διαστάσεις της βιωσιμότητας	Αξίες – Αρχές
Κοινωνική βιωσιμότητα	↔ Ειρήνη και Ισότητα
Οικολογική βιωσιμότητα	↔ Προστασία
Οικονομική βιωσιμότητα	↔ Κατάλληλη ανάπτυξη
Πολιτική βιωσιμότητα	↔ Δημοκρατία

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Σχήμα 3. Η συστημική άποψη για τη βιωσιμότητα
 Πηγή: UNESCO, 2002. Education for a Sustainable Future.

Προστασία φυσικών συστημάτων: διασφαλίζει τα φυσικά συστήματα ώστε να συνεχίσουν να παρέχουν τους πόρους που στηρίζουν τη ζωή για όλα τα έμβια όντα, συμπεριλαμβανομένων των πόρων που στηρίζουν τα οικονομικά συστήματα.

Ειρήνη και ισότητα: επιτρέπει στους ανθρώπους να ζουν συνεργατικά και σε αρμονία μεταξύ τους και να καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες δίκαια και ισότιμα

Κατάλληλη ανάπτυξη: δίνει τη δυνατότητα να συντηρηθούν οι άνθρωποι μακροπρόθεσμα. Η ακατάλληλη (μη βιώσιμη) ανάπτυξη αγνοεί τους δεσμούς μεταξύ της οικονομίας και των άλλων συστημάτων του περιβάλλοντος.

Δημοκρατία: προσφέρει στους ανθρώπους τη δυνατότητα να συμμετέχουν με ένα ισότιμο και δίκαιο τρόπο σχετικά με το πώς πρέπει να διαχειρίζονται τα φυσικά, τα κοινωνικά και τα οικονομικά συστήματα.

Διάφοροι μελετητές δίνουν έμφαση σε κάποιες μόνο από αυτές τις αρχές (π.χ. Οικολογία, Ισότητα & Οικονομία) ενώ άλλοι τις αναλύουν σε περισσότερες. Το σημαντικό αυτή τη στιγμή όμως δεν είναι ο αριθμός των αρχών. Είναι φυσικό πως αυτές θα διαφέρουν από χώρα σε χώρα ή από κοινότητα σε κοινότητα αφού οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης δεν μπορούν να είναι οι ίδιοι σε όλο τον κόσμο και διαφορετικές κοινωνίες θέτουν διαφορετικές προτεραιότητες και έχουν διαφορετικά οράματα για το πώς θα μοιάζει ένα βιώσιμο μέλλον. Το σημαντικό στοιχείο είναι ότι το όραμα για ένα βιώσιμο μέλλον – όποια μορφή ή μορφές και αν πάρει – θα αποφασιστεί από τους ανθρώπους σε σχέση με το τοπικό περιεχόμενο, τις τοπικές πολιτιστικές παραδόσεις τους και αξίες τους.

Εδώ είναι λοιπόν το σημείο που η εκπαίδευση έρχεται να παίξει τον ρόλο της για την επίτευξη της βιωσιμότητας.

Ο καθοριστικός ρόλος της εκπαίδευσης για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης τονίστηκε από μία σειρά διεθνών εκθέσεων και διασκέψεων:

- την Παγκόσμια Στρατηγική Προστασίας (World Conservation Strategy) το 1980 (IUCN, UNEP, WWF)
- την έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, με τίτλο "Το κοινό μας μέλλον" (γνωστή και ως Brundtland Report) το 1987
- την έκθεση "Caring for the Earth" το 1991 (IUCN, UNEP, WWF)
- με επιστέγασμα την Ατζέντα 21 που υπεγράφη από τις χώρες που έλαβαν μέρος στην Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής στο Ρίο το 1992. Το κεφάλαιο 36 με τίτλο «Προώθηση της εκπαίδευσης, της ευαισθητοποίησης και της κατάρτισης» της Ατζέντας 21 που αναφέρεται ειδικά στην εκπαίδευση ήταν από τα λίγα κείμενα της συνάντησης που δεν ξεσήκωσε αντιδράσεις. 179 χώρες του Βορρά και του Νότου συμφώνησαν για τον κρίσιμο ρόλο της εκπαίδευσης στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και στην ανάπτυξη της ικανότητας των ανθρώπων να κατανοούν τα θέματα του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης.

Στη συνέχεια ο ρόλος της εκπαίδευσης για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης επαναβεβαιώθηκε από μία σειρά διασκέψεων των Ηνωμένων Εθνών που ακολούθησαν (Βιέννη 1993, Κάιρο 1994, Κοπενχάγη 1995, Κωνσταντινούπολη 1996, Θεσσαλονίκη 1997, Νέα Υόρκη - Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 1996, Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 1998 κ.ά.) και οδήγησαν στον σχεδιασμό **εθνικών στρατηγικών και σχεδίων δράσης** για την εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα.

Είναι αλήθεια ότι για τον όρο "εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη" και τον προσδιορισμό του διατυπώθηκαν την δεκαετία του '90 και διατυπώνονται μέχρι σήμερα ακόμη πολλές απόψεις. Αυτό συμβαίνει καθώς για την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και γενικά για την εκπαίδευση δεν υπάρχουν καθολικά αποδεκτές απόψεις. Οι διαφορετικοί όροι που χρησιμοποιούνται διεθνώς όπως για παράδειγμα "εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη" (UNESCO – UNEP 1996) "εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα" (National Forum on Partnerships Supporting Education about the Environment, USA 1996), "εκπαίδευση για ένα βιώσιμο μέλλον"(UNESCO – EPD 1997), "περιβαλλοντική εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα" η ακόμη "περιβαλλοντική εκπαίδευση" και "εκπαίδευση για την ανάπτυξη" είναι ενδεικτικοί των διαφορετικών απόψεων. Οι απόψεις που έχει κανείς για την εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη εξαρτώνται πρωταρχικά από τις απόψεις του τόσο για την ίδια την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, όσο και από τις απόψεις του για την εκπαίδευση και τον ρόλο

της στην κοινωνία. Εξάλλου καθώς ο προβληματισμός για την βιώσιμη ανάπτυξη ωριμάζει γίνεται φανερό πως οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης δεν είναι οι ίδιοι σε όλα τα μέρη του κόσμου καθώς διαφορετικές κοινωνίες θέτουν διαφορετικές προτεραιότητες και έχουν διαφορετικό όραμα για το τι είναι βιώσιμη ανάπτυξη. Η μορφή ή οι μορφές που παίρνει, ορίζονται σε σχέση με τις τοπικές συνθήκες και αξίες. Με παρόμοιο τρόπο η ποικιλία των χρησιμοποιούμενων όρων για την εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ως αποτέλεσμα της δυνατότητας που έχει η κάθε εκπαιδευτική κοινότητα να καθορίσει τον δικό της ορισμό και περιεχόμενο που θα ταιριάζει στις ειδικές τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες.

Έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για να καθοριστούν τα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης για την βιώσιμη ανάπτυξη. Μεταξύ αυτών:

Η Βρετανική Ομάδα για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη ορίζει την φύση της εκπαίδευσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη ως «*μια διαδικασία παρά έναν συγκεκριμένο στόχο όπως και η ίδια η βιώσιμη ανάπτυξη άλλωστε. Όλοι οι άνθρωποι είναι δάσκαλοι και μαθητές στην πορεία αναζήτησης της βιωσιμότητας*». Η ίδια Ομάδα αποδέχεται την αξία των διαφορετικών προσεγγίσεων της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης (Sterling/EDET Group 1992, σελ.2).

Ο Huckle (1996) μιλάει για ένα τύπο εκπαίδευσης που θα επιτρέψει στους ανθρώπους να αναζητήσουν τις διαφορετικές ερμηνείες της βιώσιμης ανάπτυξης. Πρόκειται για μια διαδικασία που προϋποθέτει κριτική σκέψη, ενθαρρύνει την αναζήτηση της πολυπλοκότητας και των προϋποθέσεων της βιωσιμότητας καθώς και εκείνων των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, τεχνολογικών και περιβαλλοντικών δυνάμεων που εμποδίζουν την βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι Tilbury (1995) και Fien (1997) ισχυρίζονται πως θέματα όπως η περιβαλλοντική ποιότητα και η ανθρώπινη ανάπτυξη (ισότητα, ανθρώπινα δικαιώματα, ειρήνη) είναι κεντρικά στην εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα. Ο Fien (1998) επισημαίνει πως η προσοχή της εκπαίδευσης (και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης) μετατίθεται από το σχολείο στην κοινότητα. Η εκπαίδευση δεν θεωρείται πλέον ως ακαδημαϊκό αντικείμενο που προσεγγίζεται στα σχολεία αλλά ως μια συμμετοχική διαδικασία που εμπλέκει όλες τις εκφάνσεις της κοινωνίας των πολιτών συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων υπηρεσιών και του επιχειρηματικού κόσμου.

Ο Huckle (1996) μιλάει για ένα τύπο εκπαίδευσης που θα επιτρέψει στους ανθρώπους να αναζητήσουν τις διαφορετικές ερμηνείες της βιώσιμης ανάπτυξης. Πρόκειται για μια διαδικασία που προϋποθέτει κριτική σκέψη, ενθαρρύνει την αναζήτηση της πολυπλοκότητας και των προϋποθέσεων της βιωσιμότητας καθώς και εκείνων των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, τεχνολογικών και περιβαλλοντικών δυνάμεων που εμποδίζουν την βιώσιμη ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τους Hopkins και McKeown (2002) η εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη:

- ♦ Αφορά τόσο την τυπική εκπαίδευση (σχολείο, ΚΠΕ), όσο και την άτυπη εκπαίδευση (π.χ. ΚΠΕ, Κέντρα Πληροφόρησης για τη Φύση, Μη Κυβερνητικές

Οργανώσεις, εκπαίδευση για τη δημόσια υγεία, γεωργική εκπαίδευση, κ.ά.) αλλά και την ανεπίσημη εκπαίδευση (π.χ. τηλεόραση, εφημερίδες, ραδιόφωνο)

- ◆ Αφορά όλους του τομείς (επιχειρήσεις, βιομηχανία, πανεπιστήμια, κυβερνήσεις, φορείς, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις)
- ◆ Αφορά τα άτομα, τις ομάδες, τις κοινότητες, τα έθνη, τον κόσμο
- ◆ Είναι δια βίου εκπαίδευση και αφορά όλες τις γενιές (ανήλικους και ενήλικες)
- ◆ Είναι διαθεματική και διεπιστημονική
- ◆ Περικλείει το περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία
- ◆ Απαιτεί σημαντικές αλλαγές στην στάση και στην πρακτική πολλών ανθρώπων
- ◆ Συνδυάζει γνώσεις με δεξιότητες
- ◆ Έχει προοπτική και αξίες
- ◆ Ασχολείται με ζητήματα που απειλούν τη βιωσιμότητα του πλανήτη
- ◆ Όλα τα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα πρέπει να ειπωθούν μέσα από το τοπικό πρίσμα

Οι ίδιοι επισημαίνουν πως αν και είναι δύσκολο να περιγράψουμε την βιώσιμη ανάπτυξη και κατ' επέκταση την εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, πρέπει να δημιουργήσουμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθούν οι πρώτες προσπάθειες για την εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα. έτσι ώστε κάποιοι να την κατανοήσουν και να την διδάξουν. Η εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα είναι ένας συνδυασμός από ήδη γνωστές αλλά και από άλλες που μέλλει να προσδιορισθούν καθοδηγητικές αρχές, γνώσεις, δεξιότητες, προοπτικές και αξίες που οργανώνονται γύρω από τις ιδέες και τα θέματα της βιωσιμότητας. Κάθε κοινότητα οφείλει να αναγνωρίσει τις σχετικές αρχές που θα συμπεριλάβει στα προγράμματά της για τη βιωσιμότητα.

Αν και τα στοιχεία της νέας αυτής εκπαιδευτικής προσέγγισης έχουν μόλις αρχίσει να διαφαίνονται, η πολυπλοκότητα της ίδιας της βιώσιμης ανάπτυξης, η συζήτηση περί τις οποίας ακόμη βρίσκεται σε εξέλιξη, επιβάλλει τον διαρκή επαναπροσδιορισμό της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα καθώς και τη δυνατότητα ανταπόκρισης στην αλλαγή (τοπική, εθνική, παγκόσμια) (Tilbury, 2002).

Παρόλα αυτά

- σε όλα σχεδόν τα κράτη έχουν δημιουργήθηκαν φορείς, ενώσεις κυβερνητικού ή μη κυβερνητικού χαρακτήρα οι οποίες διατυπώνουν και δημοσιεύουν θέσεις και αναπτύσσουν δράσεις σχετικά με το περιβάλλον, την εκπαίδευση, την κατάρτιση με στόχο τη βιωσιμότητα
- όλοι συμφωνούν πως δεν υπάρχει μία καθολική μεγάλη λύση – ιδέα που θα εφαρμοστεί για να λύσει ένα καθολικό πρόβλημα – οι λύσεις που θα προκύψουν είναι τοπικά προσαρμοσμένες έχουν σχέση με τον πολιτισμό – τα τοπικά προβλήματα και τις αναζητήσεις
- η εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα δεν μπορεί να περιγράψει πως θα μοιάζει ένα βιώσιμο μέλλον. Μάλλον πρέπει να ενθαρρύνει προσαρμογές και εφαρμογές που σχετίζονται στις τοπικές συνθήκες και ανάγκες.

Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα περιλαμβάνουν (Lopez, 1997):

- ◆ Προώθηση της κατανόησης της αλληλεξάρτησης μεταξύ φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συστημάτων σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο

- ◆ Ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης και της λήψης αποφάσεων που αντικατοπτρίζονται στο προσωπικό τρόπο ζωής
- ◆ Εξασφάλιση της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών στη δόμηση της βιώσιμης ανάπτυξης

Στο πλαίσιο αυτό, διάφοροι οργανισμοί έχουν ήδη καταγράψει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τους συμπεριφορικούς στόχους που επιθυμούν να έχουν οι μαθητές στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα.

Το συμβούλιο εκπαίδευσης του Τορόντο (Καναδάς), πήρε την πρωτοβουλία μιας τεράστιας συμβουλευτικής διαδικασίας στην οποία πήραν μέρος χιλιάδες γονείς, μαθητές, εκπαιδευτικοί, εκπρόσωποι της διοίκησης κ.ά.. Αυτοί κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση: *Τι πρέπει οι μαθητές να γνωρίζουν, να μπορούν να κάνουν και ποιες αξίες να έχουν όταν αποφοιτούν από το σχολείο; Αν και η ιδέα της βιωσιμότητας δεν επιβλήθηκε, αυτή αναδύθηκε ως μια ουσιαστική προϋπόθεση στην πορεία της διαδικασίας.*

Διαπιστώθηκαν έξι επιθυμητά αποτελέσματα κατά την αποφοίτηση:

1. Εγγραματοσύνη
2. Εκτίμηση του ωραίου και δημιουργικότητα
3. Επικοινωνία και συνεργασία
4. Διαχείριση πληροφοριών
5. Υπεύθυνοι πολίτες
6. Προσωπικές δεξιότητες, αξίες και δράσεις

Στην Αγγλία, η ομάδα εργασίας για την εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα (English Panel on Education for Sustainable Development) οργανώνει τους στόχους της γύρω από επτά κυρίως θέματα.

1. Αλληλεξάρτηση του κοινωνικού, οικονομικού και φυσικού περιβάλλοντος, από το τοπικό στο παγκόσμιο
2. Υπεύθυνοι πολίτες και ομαδικότητα - δικαιώματα και ευθύνες, συμμετοχή και συνεργασία
3. Ανάγκες και δικαιώματα μελλοντικών γενεών
4. Ποικιλότητα – πολιτισμική, κοινωνική, οικονομική και βιολογική
5. Ποιότητα ζωής, ισότητα και δικαιοσύνη
6. Βιώσιμη αλλαγή - ανάπτυξη και φέρουσα ικανότητα
7. Αβεβαιότητα και Πρόληψη

Τα επτά αυτά θέματα είναι κεντρικά στην εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα. Το 1^ο αφορά την φύση αλληλεξάρτησης του κόσμου. Από το θέμα αυτό εκπορεύεται το 2^ο - η ανάγκη για συμμετοχή και δράση μέσα από την άσκηση των δικαιωμάτων του πολίτη και της ομαδικότητας. Τα θέματα 3-6 εστιάζουν στις βασικές συνιστώσες της βιώσιμης ανάπτυξης: α)τις ανάγκες και τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών β) σεβασμός στην ποικιλότητα γ)ζητήματα ποιότητας της ζωής και δ)βιώσιμη αλλαγή. Το τελευταίο θέμα είναι η λογική κατάληξη όλων των προηγούμενων θεμάτων και αφορά τα όρια της γνώσης και την άσκηση της αρχής της πρόληψης.

Η αλλαγή του περιεχομένου της εκπαίδευσης μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικές κλίμακες. Σημαντικές αλλαγές μπορούν να γίνουν ακόμη και σε επίπεδο τάξης ή και διδασκόμενου μαθήματος.

Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Κ.Π.Ε.), κινούμενα σε ένα πλαίσιο σχετικής ελευθερίας όσον αφορά την διαμόρφωση των προγραμμάτων τους έχουν και πρέπει να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία να προσεγγίσουν τους στόχους που η εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα πρέπει να θέσει στη χώρα μας. Η προσπάθεια αυτή ωστόσο πρέπει να είναι ανοικτή και να μη γίνει για να προσεγγισθούν στόχοι που θέτει μία ελίτ.

Μπορεί η εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα να είναι απλώς καλή εκπαίδευση (όπως φαίνεται στην περίπτωση του Τορόντο) και η καλή εκπαίδευση οφείλει να αφυπνίσει τα παιδιά μας σχετικά με τις σχέσεις αλληλεξάρτησης της ζωής στον πλανήτη - αλληλεξάρτηση μεταξύ ανθρώπων και φυσικών συστημάτων - ώστε να τα προετοιμάσει για το μέλλον.

Τα Κ.Π.Ε. τόσο τα νέα που ιδρύονται μαζί με τον Βερτίσκο (15) όσο και τα παλιά (20) συγκροτούν μια σημαντική δύναμη πλέον στον χώρο της εκπαίδευσης με έμπειρο και καταρτισμένο προσωπικό, σύγχρονη υποδομή και επαρκή χρηματοδότηση. Αυτά οφείλουν πρωτίστως να ασχοληθούν με την οργάνωση των στόχων της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα στην Ελλάδα και να καταγράψουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τους συμπεριφορικούς στόχους που επιθυμούν να έχουν οι μαθητές στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα.

Τα αποτελέσματα μιας τέτοιας προσέγγισης πρέπει στη συνέχεια να βρουν την έκφρασή τους μέσα στα εκπαιδευτικά προγράμματα που θα προετοιμαστούν για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς πρωτίστως και στη συνέχεια σε προγράμματα για γονείς και την τοπική κοινωνία

Βιβλιογραφία

Fien J. & Tilbury D. (2002). The global challenge of sustainability. *In* D. Tilbury, R. B. Stevenson, J. Fien, D. Schreuder (Eds) Education and sustainability Responding to the Global Challenge. IUCN Commission on Education and Communication (CEC), IUCN - The World Conservation Union 2002.

Hopkins C. & McKeown R. (2002). Education for sustainable development: an international perspective. *In* D. Tilbury, R. B. Stevenson, J. Fien, D. Schreuder (Eds). Education and sustainability Responding to the Global Challenge. IUCN Commission on Education and Communication (CEC), IUCN - The World Conservation Union 2002.

Lopez, G. (1997). Putting new bite into knowledge. *In* I. Serageldin et al (eds). Organising Knowledge for Environmentally and Socially Sustainable Development. The World Bank, Washington DC, p.10.

Φλογαΐτη Ε. (1993). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, 318 σελ.

UNESCO, 2002. Education for a Sustainable Future